

15. Косенко К. О. Предикатна основа та семантично-граматична диференціація дієслівних зв'язок в українській мові [Текст] : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / Косенко Катерина Олександрівна. – К., 2010. – 192 с.
16. Кутня Г. Семантико-синтаксична парадигма предикатів процесу з варіантними виявами суб'єктів у сучасній українській мові / Галина Кутня // Вісник Львів. ун-ту. – Серія: Філологія. – 2006. – Вип. 38. – Ч. I. – С. 15 – 23.
17. Ожоган А. В. Дієслівні предикати зі значенням псування в німецькій та українській мовах / А. В. Ожоган // Лінгвістичні студії. – 2012. – Вип. 24. – С. 69 – 74.
18. Ожоган А. Дієслівні предикати зі значенням "пошкодження" у німецькій та українській мовах [електронний ресурс] / Андрій Ожоган // [http / archive.nbuv.gov.ua / portal / soc_gum / Nz2011_96_2 / statti / 23.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz2011_96_2/statti/23.pdf)
19. Плющ М. Я. Категорії суб'єкта і об'єкта в структурі простого речення / М. Я. Плющ. – К.: Вища школа, 1986. – 158 с.
20. Рябова Т. В. Структурно-семантические особенности отрицательных предложений с родительным субъекта [Текст] : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : 10.02.01 "Русский язык" / Т. В. Рябова. – Л., 1987. – 16 с.
21. Чирва Г. М. Синтаксическая структура безличных предложений украинского языка. [Текст] (на материале литературы 50-70 гг. XX в.) : дисс. ...кандидата. филол. наук / Чирва Гарик Михайлович. – Запорожье, 1977. – 192 с.

УДК 81'373.45

Олена Лисенко
(Харків)

ОСВОЄННЯ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті проаналізовано процес освоєння лексичних запозичень в українській термінології, встановлено характерні риси та особливості досліджуваного явища.

Ключові слова: лексичне запозичення, лексична інтерференція, процес освоєння, українська термінологія.

The development of lexical borrowing Ukrainian terminology.

The paper analyzes the process of development of lexical borrowing Ukrainian terminology established characteristics and features of the phenomenon.

Key words: lexical borrowing, lexical interference, process development, Ukrainian terminology.

Типові явища процесу освоєння лексичних запозичень в українській та російській мовах цікавили багатьох науковців (праці Л. Крисіна, Ю. Сорокіна, Є. Біржакової, Л. Войнової, Л. Кутіної, В. Дем'янова, О. Муромцевої та ін.). Окремі питання запозичень у термінології розроблено в працях В. Акуленка, Ю. Бельчикова, А. Крижановської, Д. Лотте, В. Овчаренка, Т. Панько, О. Реформатського, Л. Симоненко та ін. Проте проблема засвоєння лексичних запозичень в українській термінології ще не здобула, на наш погляд, достатнього висвітлення, чим зумовлена актуальність теми дослідження. Слід відзначити, що освоєння та функціонування запозичень у термінології має свою специфіку, на відміну від запозичень у загальнолітературній мові (взяти хоча б омонімію, синонімію тощо). Тому для з'ясування загальних та характерних тенденцій освоєння запозичень в українській термінології слід зупинитися на основних аспектах цього явища.

Лексичні запозичення, які будуть об'єктом нашої уваги, у мовознавстві трактуються неоднозначно. Існує декілька їх класифікацій. Німецькі лінгвісти ввели в науку розрізнення лексичних запозичень на *Lehnwörter* (запозичені слова) і *Fremdwörter* (новітні іншомовні слова). Це протиставлення на ступені формального та функційного засвоєння слів іншомовного походження. Але ця класифікація має суттєві недоліки: не має єдиної основи для розрізнення

названих категорій у різних мовах, сплутуються два різні критерії – формальний та функційний. Те саме стосується і класифікації, яку запропонував О. Реформатський: засвоєні та освоєні слова і засвоєні, але не освоєні слова [3, с.135]. В. Мартинов пропонує свою класифікацію запозичень, ставлячи її в залежність від характеру мовних контактів і позамовних чинників. Він протиставляє запозичення і проникнення. Перше можливе завдяки торговельним і культурним зв'язкам між народами, а друге є наслідком тривалого, суміжного по території співіснування мов з обов'язковою наявністю білінгвізму принаймні в прикордонному районі [2, с. 53]. Проте наявність білінгвізму потрібна і в першому випадку.

Кожне запозичення, відбулося воно усним чи писемним шляхом, на початковому етапі завжди залежить від білінгва, людини, яка володіє двома мовами і починає вживати це запозичене слово. "Зовсім не можна собі уявити (якщо мати на увазі випадки природного розвитку мови), – писав Б. Серебренников, – щоб кожна мовна інновація відразу стала надбанням усієї мови в цілому; починаючи з імпульсу, вона поступово розширює свою сферу"[5, с. 4]. У мові окремих двомовців кожне явище інтерференції виникає спонтанно. Якщо аналогічна мовна ситуація повторюється, це явище інтерференції виникає заново. І тільки внаслідок частого повторення у мовленні багатьох індивідів певні явища інтерференції стають звичними, закріплюються в мові і починають передаватися іншим членам цього колективу, зокрема й одномовним. Несвідомо носії мов роблять по-своєму лінгвістичне зіставлення двох мовних систем.

Залежність мови від індивідуальної волі окремих людей можуть довести хоча б такий факт, наведений С. Семчинським у книзі "Семантична інтерференція мов". У давньогрецькій мові існувало слово *χαμηλος*, що означало "корабельний канат" і омонімічне слово, яке означало "верблюд". Унаслідок омонімії воно було переплутано якимось із перекладачів, і відомий біблійний вислів "легше пролізти корабельному канату через вушко голки, ніж багатому потрапити в рай" перетворився на вислів "легше пролізти верблюду через вушко голки, ніж багатому потрапити в рай" і в такому вигляді поширилося в слов'янських мовах[4, с. 174].

Слід відзначити, що не всі явища лексичної інтерференції закріплюються у мові. Велика кількість фактів свідчить про те, що тільки ті елементи чужої мови можуть бути безпосередньо включені в систему мови, які за своїми характеристиками не протистоять специфіці одиниць і правилам мови. У протилежному випадку вони залишаються на периферії системи і згодом або асимілюються, або взагалі зникають. Таким чином, між включенням мовних елементів у систему через асиміляцію або їх зникненням пролягає певний період, коли нові та питомі елементи співіснують у мові. Мова йде про співіснуючі системи. Цей термін уперше зустрічається у Л.Щерби, який використовує його в індивідуально-психологічному плані, розглядаючи види співіснування в індивіда двох мов. Співіснуючі системи можуть охоплювати елементи та відношення практично всіх рівнів мови. Так, наприклад, фонемі /ʒ/ (*Bagage* "багаж", *Garage* "гараж") або /oe/ (*Verdun* "Верден") у німецькій мові стоять в опозиції до інших фонем, і всі слова, в яких вони зустрічаються іншомовного (французького) походження. Це дає підстави не зараховувати їх до основної системи фонем німецької мови і розглядати їх як співіснуючі.

Відомо, що у фонемних послідовностях російської мови палаталізований приголосний може стояти тільки перед голосними переднього ряду. Однак у деяких випадках (всі вони відносяться до запозичень) м'які приголосні зустрічаються перед голосними заднього ряду (/d'уза/, /б'уро/), а тверді приголосні перед голосними переднього ряду (/кашнэ/, /кафэ/), тобто у цих випадках опозиція за твердістю і м'якістю властива для російської мови, фактично зникає. У сучасній німецькій мові є більше тридцяти суфіксів, які використовуються тільки в іншомовних словах.

В англійській мові зберігаються іменники, які утворюють множину за моделлю латинської мови-джерела (наприклад: *corpus* – *corpora*, *locus* – *loci* та ін.). У німецькій мові є прикметники (*lila*, *rosa*, *prima*, *blige* та ін.), які не відмінюються, не утворюють ступенів порівняння, не мають похідних, і таким чином опиняються поза системою німецьких прикметни-

ків. В українській мові в опозиції до системи українських іменників опиняються невідмінювані запозичення-іменники (типу *комюніке, алібі, ембарго*). Усі ці слова є неасимільованими запозиченнями, тобто елементами співіснуючих систем. Вони можуть зберігати свої специфічні ознаки протягом віків, що свідчить про тривалість та складність діахронних процесів взаємодії мов, пов'язаних з освоєнням іншомовних одиниць і моделей.

Лексичне запозичення є одним з найпоширеніших видів лексичної інтерференції. Лексика першою реагує на контакт з іншою мовою, хай навіть короточасний і поверховий. Елементи чужої мови з'являються в ній без будь-яких перешкод. Тому словниковий склад одностайно визначається найбільш проникливою ділянкою мови. Саме в лексиці відбиваються всі великі, а часом і незначні події історії носіїв певної мови. "На основі лексичних запозичень, – відзначає В. Звегінцев, – можна відтворити не лише історію взаємовідносин одного народу з іншим, а й їх характер" [1, с. 245].

Слід відзначити, що лексичне запозичення – це не механічне перенесення слова чи словосполучення з системи однієї мови до іншої. Динамічне розуміння мови як творчості в дусі О. Гумбольдта та О. Потебні доводить, що мовний знак створюється носіями мови за необхідністю – часто не раз і в різних варіантах, поки стає більш чи менш прийнятним. Це стосується і запозичень. У пошуках найнадійніших засобів для втілення нового поняттєво-семантичного змісту мовець може не лише спиратися на можливості власної мови, а й знаходити взірць для створення знака в тій чи іншій формі в мові іноземній. У випадку запозичення слова воно впливає на систему мови-одержувача і зазнає впливу цієї системи. Як уважають С.Семчинський та Ю. Жлуктенко, із запозичених слів виділяються нові фонемні або нові засоби словотвору, отже, не правомірно говорити про запозичення фонем чи афіксів як про самостійні явища. Відомо, що поява нової категорії слів в українській мові (як і в російській) – невідмінюваних іменників – є наслідком їх запозичення. Це доводить, що лексичне запозичення може впливати на фонетичну, морфологічну чи словозмінну системи мови-одержувача.

У сучасному мовознавстві панівною є думка про те, що система мови-одержувача визначає долю запозиченого слова, пристосовуючи його до своїх норм та потреб. Специфіка лексичного запозичення, на думку О.Смирницького, полягає в тому, що слово запозичується не як повне, закінчене, граматично оформлене, а лише як більш-менш безформений уривок лексичного матеріалу, що набуває нової оформленості лише в системі і за допомогою засобів іншої мови, мови-рецептора [6, с. 235]. Тому питання пристосування й адаптації, освоєння іншомовної лексики є головним при дослідженні запозичених одиниць. Освоєння під час лексичного запозичення є багатоплановим явищем і може бути представлене у вигляді комплексу окремих аспектів єдиного процесу. Так ознаками освоєння можуть бути: формальні, тобто пристосування запозичень до системи мови-одержувача з максимальним зближенням їх фонетичної, графічної та граматичної характеристики, та функційні, до яких належать різні аспекти лексико-семантичних змін і словотвірної активності запозичень у мові-одержувачі. Відповідно до цього в науковій літературі виділяють такі види освоєння запозичень: фонетичне, граматичне, словотвірне та лексико-семантичне.

У процесі запозичення можна виділити два етапи. Перший етап включає зміни, які відбуваються в іншомовних словах під час їх входження у мову-одержувач. Так, характерною рисою цього етапу в освоєнні семантичної структури багатозначного іншомовного слова слід уважати запозичення його в одному зі значень. Типовим в освоєнні морфологічної структури запозичення є спрощення, тобто втрата морфемної членованості.

Слід зауважити, що освоєння запозичених термінів звичайно супроводжується зміною їх матеріальної оболонки: графічного зображення, звукового складу, морфологічної й словотвірної форми. На рівні семантики нерідко відбуваються зміни обсягу значення, що є наслідком активного функціонування запозичення в українській термінології.

Таким чином, лексичне запозичення в термінології є одним із типів лексичної інтерференції, яка є наслідком взаємодії мов і бере початок у свідомості білінгва. При цьому обов'язковим є врахування особливостей термінологічних систем контактуючих мов.

Дослідження характеру й ступеня фонетичного, граматичного та лексико-семантичного освоєння іншомовних слів має важливе значення для глибшого осмислення місця цієї частини лексичного складу в термінології української літературної мови. Актуальність цих проблем пов'язана з різким зростанням термінологічних найменувань на сучасному етапі, зокрема іншомовного походження, а також необхідністю унормування запозичених термінів. Процес освоєння запозичень у термінології є складним і багатоаспектним явищем, тому потребує подальшої розробки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звегинцев В.А. Очерки по общему языкознанию / В.А. Звегинцев. – М.: Изд-во МГУ им. М.В. Ломоносова, 1962. – 340 с.
2. Мартынов В.В. К лингвистическому обоснованию гипотезы о вислоодерской прародине славян / В.В. Мартынов // Вопр. языкознания, 1961. – № 3. – С. 51–59.
3. Реформатский А.А. Введение в языковедение / А.А. Реформатский. – М.: Просвещение, 1967. – 542 с.
4. Семчинський С.В. Семантична інтерференція мов / С.В. Семчинський. – К.: Вища школа, 1974. – 256 с.
5. Серебренников Б.А. Теория волн И. Шмидта // Явления языковой аттракции / Б.А. Серебренников // Вопр. языкознания. – 1957. – № 4. – С.3–15.
6. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка / А.И. Смирницкий. – М.: Изд-во лит-ры на иностранных языках, 1956. – 260 с.

УДК 81'367.635

Тетяна Матулевська
(Донецьк)

ФУНКЦІЇ ЧАСТКИ НАВІТЬ У ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У роботі проаналізовано основні підходи до розгляду актуалізаційної функції часток. Деталізовано кваліфікаційні й класифікаційні ознаки часток у сучасній лінгвістиці, висвітлено функційно-комунікативну роль часток у структурі речення, а також схарактеризовано семантичні вияви частки "навіть" у політичному дискурсі.

Ключові слова: частка, функція, актуалізація, висловлення, функційно-комунікативна роль.

*The paper analyzes the main approaches to consider actualizational function of particle *e* modern linguistics. Detailed qualification and classification attributes of particles in modern linguistics, highlighted the role of functional-communicative share in the structure of simple and complex sentences, and Author determined semantic expressions of interest in political discourse.*

Key words: *particle, function, actualization, expression, functional and communicative role.*

Актуалізацію як один із засобів граматичного оформлення мовних одиниць у реченні й тексті досліджували такі вчені, як Н. Арутюнова [1]; Ш. Баллі [2]; І. Вихованець [6]; С. Дімітрова [7]; О. Стародумова [10]; Н. Шведова [11] та ін. Явища, пов'язані з процесом актуалізації, є об'єктом вивчення не тільки граматики, але й семіотики, логіки, філософії, літературознавства тощо. Незважаючи на велику різноманітність теоретичних настанов і обраних інструментів аналізу, залишається все ще не вирішеним питання повноти опису самого процесу актуалізації.

Мета роботи – схарактеризувати актуалізаційну роль часток у структурі речення.

Для досягнення поставленої мети ставимо перед собою такі завдання:

- 1) схарактеризувати основні підходи до визначення статусу часток у сучасній лінгвістиці;
- 2) з'ясувати класифікаційні ознаки часток;